

РОЗДІЛ 11

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8/59>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ У СФЕРІ ОБОРОНИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

FOREIGN EXPERIENCE IN REGULATING AND ORGANIZING PROSECUTORS' ACTIVITIES IN THE FIELD OF DEFENSE AND THE POSSIBILITY OF ITS USE IN UKRAINE

Покора К.В., аспірант кафедри публічного та приватного права,
Східноукраїнський національний університету імені Володимира Даля

У багатьох країнах світу діяльність військових прокурорів відіграє важливу роль у забезпеченні законності та дисципліни в збройних силах. Зарубіжний досвід організації такої діяльності може бути корисним для вдосконалення відповідної системи в Україні.

Країни, які мають розвинуті та ефективні системи військової юстиції, зокрема, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Німеччина та Франція, можуть слугувати прикладами для вивчення та імплементації окремих елементів у вітчизняну практику. Зокрема, варто розглянути питання організаційної структури, повноважень, підпорядкування та взаємодії військових прокурорів з іншими правоохоронними органами та судовою гілкою влади.

Особливий інтерес становить досвід держав, які нещодавно реформували свої військові прокуратури, адаптуючи їх до стандартів НАТО та ЄС. Це дозволяє проаналізувати актуальні тенденції та новітні підходи до регулювання діяльності військових прокурорів у сфері оборони.

Розглядаючи зарубіжний досвід, слід приділити увагу повноваженням військових прокурорів. У багатьох країнах вони мають право не лише здійснювати нагляд та підтримувати обвинувачення у військових судах, а й проводити розслідування певних категорій злочинів, у тому числі військових. Надання таких повноважень військовим прокурорам в Україні може підвищити ефективність розслідування злочинів, вчинених військовослужбовцями.

Водночас, важливо враховувати національні особливості та історичні традиції України, а також брати до уваги реалії гібридної війни, яку веде Російська Федерація проти нашої держави. Тому, використання зарубіжного досвіду має бути виваженим та адаптованим до українських реалій.

Важливим аспектом є також організаційна структура військових прокуратур. У низці держав вони входять до єдиної системи органів прокуратури, проте мають спеціалізовану вертикаль управління та підпорядкування. Це сприяє ефективному виконанню завдань та дотриманню військової дисципліни.

У контексті євроінтеграційних прагнень України, вивчення та імплементація кращих міжнародних практик у сфері діяльності військових прокурорів сприятиме зміцненню законності та дисципліни у Збройних Силах України, підвищенню їх боєздатності та ефективності, а також наближенню до стандартів НАТО.

Ключові слова: діяльність прокурора в оборонній сфері, зарубіжний досвід регулювання діяльності прокурора в оборонній сфері, зарубіжний досвід організації діяльності прокурора в оборонній сфері, використання зарубіжного досвіду в оборонній сфері, прокурор в сфері оборони.

In many countries of the world, the activities of military prosecutors play an important role in ensuring the rule of law and discipline in the armed forces. Foreign experience in organising such activities may be useful for improving the relevant system in Ukraine.

Countries that have developed and effective military justice systems, such as the United States of America, the United Kingdom, Germany and France, can serve as examples for studying and implementing certain elements in domestic practice. In particular, it is worth considering the organisational structure, powers, subordination and interaction of military prosecutors with other law enforcement agencies and the judiciary.

Of particular interest is the experience of states that have recently reformed their military prosecutor's offices to adapt them to NATO and EU standards. This allows us to analyse current trends and the latest approaches to regulating the activities of military prosecutors in the defence sector.

When considering foreign experience, attention should be paid to the powers of military prosecutors. In many countries, they have the right not only to supervise and support prosecutions in military courts, but also to investigate certain categories of crimes, including war crimes. Granting such powers to military prosecutors in Ukraine could increase the effectiveness of investigations into crimes committed by military personnel.

At the same time, it is important to take into account the national peculiarities and historical traditions of Ukraine, as well as the realities of the hybrid war waged by the Russian Federation against our country. Therefore, the use of foreign experience should be balanced and adapted to Ukrainian realities.

Another important aspect is the organisational structure of military prosecutor's offices. In a number of countries, they are part of a unified system of prosecutorial bodies, but have a specialised chain of command and subordination. This contributes to the effective performance of tasks and the observance of military discipline.

In the context of Ukraine's European integration aspirations, studying and implementing the best international practices in the field of military prosecutors' activities will help to strengthen the rule of law and discipline in the Armed Forces of Ukraine, increase their combat capability and efficiency, and bring them closer to NATO standards.

Key words: prosecutor's activity in the defence sphere, foreign experience in regulating prosecutor's activity in the defence sphere, foreign experience in organising prosecutor's activity in the defence sphere, use of foreign experience in the defence sphere, prosecutor in the defence sphere

Вступ. Забезпечення законності та правопорядку в оборонній сфері є одним із пріоритетних завдань для будь-якої держави. Ефективне функціонування системи військової юстиції, зокрема інституту військових прокурорів, відіграє ключову роль у досягненні цієї мети. Враховуючи євроінтеграційний курс України та прагнення до набуття повноправного членства в НАТО, вивчення зарубіжного досвіду регулювання та організації діяльності військових прокурорів набуває особливої актуальності.

Комплексний аналіз зарубіжного досвіду та його адаптація до українських реалій дозволить вдосконалити правове регулювання та організацію діяльності військових прокурорів в Україні, підвищити ефективність їхньої роботи та наблизити вітчизняну систему військової юстиції до стандартів НАТО та ЄС.

Саме тому *метою статті* є комплексний аналіз зарубіжного досвіду регулювання та організації діяльності прокурорів в сфері оборони. Вивчення підходів інших держав до організації діяльності прокурорів у сфері оборони дозволить виявити ефективні моделі, які можна було б адаптувати та імплементувати в українських реаліях. Це сприятиме зміцненню законності у Збройних Силах України, підвищенню рівня захисту прав військовослужбовців, а також загалом посилить обороноздатність нашої держави відповідно до сучасних світових стандартів.

Основна частина. У світовій практиці існують різні підходи до визначення адміністративно-правового статусу органів прокуратури та їх місця в системі державної влади. Фахівці виокремлюють чотири основні моделі організації цього інституту:

1. Прокуратура функціонує як самостійний орган, не віднесений до жодної з гілок влади. Такий варіант характерний для низки держав, зокрема: Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Еквадору, Іраку, Кореїської Республіки, Туркменістану та Узбекистану.

2. Органи прокуратури входять до складу виконавчої гілки влади. Цей підхід застосовується в Австрії, Бельгії, Данії, Єгипті, Ізраїлі, Італії, Канаді, Польщі, Румунії, Туреччині, Німеччині, Японії та деяких інших країнах.

3. Прокуратура належить до судової системи. Така модель діє в Грузії, Латвії, Люксембурзі, Молдові, Уругваї тощо.

4. Органи прокуратури входять до структури законодавчої гілки влади. Цей підхід застосовується у Венесуелі та Колумбії.

Водночас, у більшості сучасних демократичних держав спостерігається тенденція до інтеграції прокуратури саме до системи судової влади. Такий статус мають ці інституції, зокрема, в Греції, Іспанії, Нідерландах, Португалії тощо [1].

Розглянемо більш детально особливості функціонування прокуратур в інших державах. Так, Данія має особливу систему органів державного обвинувачення, яка називається прокуратурою (Anklagemyndigheden) і очолюється Генеральним прокурором (королівським адвокатом – rigsadvokaten). У цій країні існує спеціалізований підрозділ – військова прокуратура, який відповідає за розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями з порушенням норм Військового кримінального кодексу. Ця інституція функціонально підпорядковується Міністерству оборони Данії. У данській моделі організації прокурорської системи чітко простежується пріоритет здійснення державного обвинувачення як основної функції прокуратури. При цьому розслідування злочинів, вчинених у військовій сфері, виділено в окрему спеціалізовану ланку підпорядковану цивільному відомству – Міноборони, що забезпечує належний цивільний контроль над збройними силами.

У Польщі систему військових прокурорських органів очолює Головний військовий прокурор, який діє від імені та під керівництвом Генерального прокурора країни.

У Чехії з 1993 року (з подальшими змінами у 2003 році) органи прокуратури утворюють ієрархічну структуру, до якої входять: Верховна прокуратура у місті Брно, дві Вищі прокуратури у Празі та Оломоуці, 14 регіональних прокуратур та 86 окружних прокуратур на місцях. Крім того, за особливих обставин передбачається можливість створення спеціалізованих «військових» прокуратур вищого та нижчого рівнів.

У Румунії прокурори здійснюють свої функції при кожній судовій інстанції – судах комун, повітових та апеляційних судах. Окрім того, у структурі прокуратури діє спеціалізований підрозділ – військова прокуратура.

У Болгарії система органів прокуратури має ієрархічну структуру, що включає: Головну прокуратуру (Верховну касаційну та Верховну адміністративну прокуратури), апеляційні прокуратури, спеціалізовані військові апеляційні прокуратури, окружні прокуратури, військові окружні прокуратури та районні прокуратури на місцях. Військова прокуратура в цій країні є військовим інститутом відповідно до Закону про загальну військову службу, однак при виконанні своїх обов'язків військові прокурори діють незалежно від військового командування. Очолює Військову прокуратуру Болгарії Головний військовий прокурор, який одночасно є заступником Генерального прокурора держави.

У Словаччині вища військова прокуратура входить до складу Генеральної прокуратури, а три окружні військові прокуратури є складовими загальної системи органів прокуратури країни [2].

Таким чином, у деяких державах Європи існують спеціалізовані військові підрозділи в системі прокуратури, які займаються питаннями досудового розслідування та обвинувачення у сфері воєнних злочинів і правопорушень, вчинених військовослужбовцями. Їхнє місце в ієрархії органів прокуратури та взаємовідносини з військовим керівництвом можуть різнитися залежно від національної моделі.

В Італії існує спеціалізована система військової юрисдикції, яка включає військові трибунали, військову прокуратуру та військову поліцію. Крім того, як орган управління у цій системі діє Рада військової магістратури, що об'єднує військових прокурорів та суддів. Органи військової прокуратури функціонують при військових трибуналах. На рівні першої інстанції працюють три трибунали та три військові прокуратури у містах Рим, Верона та Неаполь. До другої інстанції належать Генеральні військові прокуратури при Верховному Касаційному Суді та при Військовому Апеляційному Суді, а також сам Військовий Апеляційний Суд. При кожному представництві Апеляційного військового суду розташовані відділення Генеральної військової прокуратури.

Отже, в Італії військові трибунали та військові прокурори організаційно підпорядковані судовій гілці влади і не перебувають під юрисдикцією військового командування. Така система забезпечує належну незалежність військової юстиції від виконавчої влади.

У Бельгії існує спеціалізований орган – Генеральна військова прокуратура, яка укомплектована професійними юристами, що мають військовий зв'язок. Основними напрямками діяльності цього підрозділу є:

1. Проведення досудового розслідування у кримінальних справах, які підпадають під юрисдикцію військових судів.

2. Здійснення державного обвинувачення та підтримання сторони обвинувачення в судових процесах у військових трибуналах.

3. Забезпечення виконання рішень та вироків, винесених військовими судами.

Генеральна військова прокуратура Бельгії є ключовим органом у системі військової юстиції країни, уповноваженим на розслідування злочинів військовослужбовців,

представництво інтересів держави у військових судах та забезпечення реалізації їхніх судових рішень. Її діяльність спрямована на підтримання правопорядку та верховенства права у збройних силах.

У Канаді діє специфічна модель військової прокуратури, яка є відокремленою та незалежною структурою від Збройних Сил країни. Очолює цю інституцію Директор військових обвинувачень, який призначається на посаду цивільним органом – Міністром оборони.

Ключовими напрямками роботи канадських військових прокурорів є: надання консультацій та рекомендацій на етапі досудового розслідування; вирішення питання про затвердження обвинувального акту та висунення офіційного обвинувачення; безпосереднє здійснення державного обвинувачення в судових процесах. Такий підхід забезпечує незалежність військових прокурорів від командування збройних сил і водночас створює належні механізми цивільного контролю над їхньою діяльністю через підпорядкування Міністру оборони.

Тим самим, у Канаді функціонує відокремлена система військової прокуратури з чітко визначеними повноваженнями на різних стадіях кримінального провадження стосовно військовослужбовців.

В Ізраїлі функціонує військова прокуратура, яка є структурним підрозділом Армії оборони цієї держави. Основними напрямками її діяльності є:

1. Здійснення нагляду за дотриманням законності у діях збройних сил, їхніх підрозділів та окремих військовослужбовців.
2. Виконання функцій державного обвинувачення у кримінальних провадженнях, пов'язаних із військовою сферою.
3. Надання консультацій та роз'яснень з правових питань для військових формувань та органів управління армії.
4. Методичне керівництво правовою роботою в армії.
5. Виконання інших правових функцій у межах своєї компетенції.

Керівником військової прокуратури Ізраїлю є Головний військовий прокурор, який призначається на посаду Міністром оборони за рекомендацією начальника Генерального штабу [3].

Ізраїльська модель передбачає існування спеціалізованого підрозділу прокуратури в структурі збройних сил

країни для нагляду за дотриманням законності військовими формуваннями та здійснення військового судочинства. При цьому забезпечується певний цивільний контроль через процедуру призначення керівника.

У Сполучених Штатах Америки функціонує розгалужена система військової юстиції, підґрунтям якої виступає Єдиний кодекс військової юстиції (UCMJ), прийнятий у 1951 році. Структура військових прокуратур у цій країні побудована за принципом організації самих Збройних Сил.

Кожен вид збройних сил США (армія, військово-повітряні сили, військово-морські сили, морська піхота) має у своєму складі самостійний орган розслідування військових злочинів – військову прокуратуру. Ці інституції не належать до системи федеральних органів прокуратури, а безпосередньо підпорядковуються керівництву відповідного виду військ.

Військові прокурори здійснюють нагляд за відправленням правосуддя у військових судах свого виду збройних сил відповідно до положень Єдиного кодексу військової юстиції. Вони підпорядковуються начальникам штабів видів збройних сил США.

Така модель забезпечує високу спеціалізацію військових прокурорів та їх глибоке розуміння специфіки кожного виду військ. Водночас, єдині процесуальні стандарти, закріплені в UCMJ, гарантують уніфікований підхід до здійснення військового правосуддя в усіх силових структурах США [4].

Висновки. Дослідження зарубіжного досвіду регулювання та організації діяльності військових прокурорів дозволило охарактеризувати різні моделі побудови цієї системи у провідних демократичних державах. Вони відрізняються за підпорядкованістю, структурою, повноваженнями та взаємодією військових прокуратур з іншими правоохоронними органами. Найбільш поширеними моделями є: віднесення військових прокуратур до судової гілки влади та їх належність до системи виконавчої влади. Імплементация кращих міжнародних практик в Україні має відбуватися з урахуванням національних особливостей, історичних традицій та поточних безпекових викликів, спричинених російською агресією. Військові прокурори мають бути максимально незалежними та ефективно виконувати функції забезпечення законності у Збройних Силах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мойсик В. До питання реформування української прокуратури. *Голос України*. 2008. № 89. С. 8–9.
2. Хорсуненко О.В. Прокуратура України та країн-членів європейського союзу: порівняльне дослідження/ монограф. на здоб. наук. ступ док. філософії. Київ. 2018. 224 с.
3. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / [А. Володенкова, Л. Галан, Д. Гаценюк, А. Заволока, А. Крикун-Труш, А. Пашкіна]; За заг. ред. А. Крикуна-Труша та Л. Галан. Київ. 2023. 111 с.
4. Вашакмадзе М. Особливості військової юстиції: практичне керівництво / Міндія Вашакмадзе – Женева: DCAF, 2018 URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_Military-Justice_Practice-Note_UKR_Final.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.09.2025
Дата публікації: 26.09.2025